

Zemljiško imenje (dominij) Veliki Kog

(Gült Gross Kaag 1710–1816)

Prispevek obravnava nekdanjo zemljiško posest – dominij Veliki Kog ali Imenje Veliki Kog–, ki je bila vse do konca II. svetovne vojne v lasti avstrijskih veleposestnikov. Originalno gradivo o tem dominiju hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu. Gre za območje Koga, ki je danes poimenovano z ledinskim imenom Klumpa in na katerem je nekoč stal mogočen vinogradniški dvorec.

Uvod

Zgodovinarji in drugi raziskovalci naše preteklosti morajo dokumentarno gradivo dostikrat iskati v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu.

Štajerski deželni arhiv namreč hrani neizmerno bogastvo arhivskega gradiva, ki se nanaša na naše območje, saj je to ozemlje v času avstro–ogrske monarhije spadalo pod nekdanjo deželo Spodnjo Štajersko.

V Gradcu je od leta 1868 deloval centralni arhiv za Štajersko – Steiermärkisches Landersarhchiv Graz. Ta arhiv je nastal z združitvijo arhiva Joaneja v Gradcu, ki je nastal že leta 1811, in štajerskega stanovskega arhiva.²

V arhiv so na pobudo nadvojvode Janeza, arhivarja Josefa Wartergerja in Josefa von Zahna že v začetku 19. stoletja prevzeli večji del ohranjenih arhivov graščin, mest in trgov na Spodnjem Štajerskem, poleg tega pa tudi arhive sodišč in državne uprave. Zbiranje so takrat podpirali številni zgodovinarji: Matej Slekovec, Simon Povoden, Ferdinand Raisp, Hönisch, ki so si prizadevali za ohranitev starih arhivalij.³

Štajerski deželni arhiv je večkrat opravil tako imenovano Archivbereisung, arhivsko potovanje, na katerem so evidentirali fonde in popisovali starejše arhivsko gradivo, ki bi ga bilo primerno in potrebno prevzeti. Tako so na enem od takšnih popisovanj na območju Ormoža, na podstrešju rotovža v Ormožu, našli stari mestni arhiv in ga kasneje tudi prevzeli.

Na podlagi meddržavne pogodbe iz leta 1923 bi moral Štajerski deželni arhiv iz Gradca začeti vračati javne in zasebne arhive, ki so se nanašali na ozemlje bivše Spodnje Štajerske. Tako kot se to rado zgodi, je v postopku vračanja nastajala vrsta problemov in ovir in vračanje še do danes ni končano.

Enako usodo glede vračanja je doživljalo tudi gradivo, ki se nanaša na nekdanjo zemljiško posest – dominij Veliki Kog (Gült Gross Kaag). Gradivo ni bilo vrnjeno v originalu, ampak so ga fotokopirali in kopije predali Pokrajinskemu arhivu v Mariboru, 5. in 6. februarja 1997.

Prispevek obravnava kratek opis tega dominija – Imenja Veliki Kog.

Opis zemljiškega imenja Veliki Kog

Na Kogu so imele svoje gorninske podložnike gosposčine Ottersbach, Ormož, Gornja Radgona in Sv. Marko.

1 Anton Luskovič, univ.dipl.pravnik, predsednik Zgodovinskega društva Ormož.

2 ZAP 70, R-32, Minoritska kronika, Pečkov uvod.

3 Ferdinand Raisp, Pettau Steiermärks älteste Stadt, Graz 1858

Katastrska občina Kog po Franciscejskem katastru.

Na grebenskem slemenu, ki se imenuje Veliki Kog, je nekoč stal dvorec, ki je bil sedež dominija oziroma imenja Veliki Kog (Gült Gross Kaag). Šlo je za manjšo vinogradniško posest, ki je bila od druge polovice 16. stoletja v lasti Herbersteinov.

Imenje je bilo v letu 1719 združeno z gosposčino Kornberg (grad in gosposčina na levi strani Rabe, v okraju Feldbach, ki je bil od leta 1681 v lasti barona Leopolda von Stadla). Imenje je bilo ob združitvi ocenjeno na 111 Fl 1ß 19 pfenigov.

Dohodek imenja je bil leta 1719 na zahtevo barona Leopolda von Stadla prepisan na njegovega brata Karla Johana Josepha von Stadla, skupaj z osebnim davkom (Leibsteuer).

Do leta 1806 so imenuje Kog upravljali iz Johnsdorfa (okraj Feldbach v Avstriji. Gre za kraj Johnsdorf z gradom).

Oskrbnik, ki je živel v dvorcu imenja, je opravljal lokalno administracijo, o čemer pričajo dopisi med oskrbnikom in lastnikom imenja.

Še pred II. svetovno vojno je stal na Kogu št. 75, nekdanji vinogradniški dvorec imenja Veliki Kog. Kasneje je dvorec postal last posestnika Eduarda Kodolitscha, po rodu Avstrijca.

Dvorec je imel domače ime Klumpa (Glumpe) ali tudi »Weissenschloss.« Šlo je za mogočen dvorec, za močno utrjeno stavbo, zlasti za obrambo proti Ogrom in krcem.

Izvor imena »Klumpa« za vinogradniški dvorec, kot so ga poimenovali domačini ni pojasnjen.

Zanimivo je, da se je za hrib, na katerem je stal ta dvorec, vse do danes ohranilo ledinsko ime Klumpa.

Slika današnje Klumpe.

Etimološko bi lahko izvor tega imena pojasnili kot »pust, ničvreden svet«. V dvorcu so stanovali oskrbniki posesti, šafarji, ki so delali obračune za opravljeno delo v vinogradih. Viničarji so ob končnih obračunih, ob nikakršnem zaslužku, večkrat godrnjali: »Vse skupaj je en klump! Vse skupaj ni vredno nič!«⁴

Nekateri domači informatorji menijo, da je ime povezano z odpravo tlake, vendar razlogov ne znajo pojasniti.⁵

4 Marija Hernja Masten

5 Ciril Rotar

Vzidani grb na vodohramu.

Dominij Veliki Kog so pozneje združili z gosposčino Neuweissenberg v Radgoni, od koder so ga tudi upravljali.

Tako je ostalo vse do konca vojne, ko je v začetku leta 1945 Eduard Kodolitch vinogradniški dvorec popolnoma izpraznil ter slikovno in ostalo dediščino odpeljal s sabo v Avstrijo. V zaključnih vojnih operacijah v II. svetovni vojni, ko je preko Koga potekala utrjena obrambna črta, je prodirajoča Rdeča armada dvorec s topovskim obstreljevanjem popolnoma porušila. Napačno so namreč domnevali, da je v zgradbi skladišče orožja.

Od dvorca so ostale samo ruševine. Po koncu vojne so ljudje na porušeni in gospodarsko uničeni Kogu material porušene zgradbe uporabili za obnovo svojih domačij.

Vse, kar je ostalo od nekdanjega mogočnega vinogradniškega dvorca Klumpa, je plošča iz peščenjaka z vklesanim grbom, ki je danes vzidana na pročelje vodohrama Na Klumpi.

Kateri rodbini je grb posvečen, nisem uspel razvozlati. Za pomoč sem pred leti, ko sem pisal kroniko Koga, prosil arhivistko Marijo Hernja Masten iz Zgodovinskega arhiva na Ptuj, ki prav tako ni uspela ugotoviti, kaj naj bi pomenile vklesane črke in od katere gosposčine ali rodbine naj bi bil grb.

Kljub intenzivnemu iskanju na celotnem območju Koga ni bilo mogoče najti nobene fotografije nekoč tako mogočnega vinogradniškega dvorca.

Originalno gradivo o Imenju Veliki Kog v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu obsega naslednje dokumente:

- kupna pisma in kupne zaznamke 1747–1806,
- cenilne zapisnike po umrlih 1710–1816,
- zapuščinske inventarje 1770–1801,
- korespondenco v zapuščinskih, dednih in pupilarnih zadevah 1780–1813;
- korespondenco v zemljiškoknjižnih razmejitvenih in posestnih zadevah, dražbene protokole 1782–1810;
- potrdila, odstope, dolžniške obligacije, zadolžnice 1743–1815;
- upraviteljeve obračune 1764–1801,
- desetine, tlake, pomoč v stiskah 1790–1806;
- ženitne pogodbe 1793–1795,
- cerkvene zadeve 1802–1813.

V gradivu med drugim najdemo tudi naslednje zapise:

- 1685. leta Mihael Borko, upravitelj na Kogu potrjuje, da sta Johann Gregorec, kletar, in neki Gašparič iz Velike Nedelje tukajšnjemu županu Balažu Janežiču iz Obreža plačala dajatev za leto 1685 – 6 korcev žita.
- V zapuščinskem inventarju z dne 28. marca 1751 po leta 1722 umrlem Adamu Pevcu (Pevetz) s Koga piše, da so zapuščino cenili Štefan Borko (Workho) s komende Muretinci, Štefan Puklavec iz samostana Stainz in Mihael Štampar, vaški župan.

- 1751. leta (28. marec) Adam Pfeifer preda Imenje Kog svojemu zetu Balažu Štamparju.
- 1772. leta (18. oktober) Luka Šetina izstavi zadolžno pismo za vinograd, ki ga je kupil od Marije Ane Obermayer.
- 1789. leta Vaid Klemenčič prijavi škodo, ki mu jo je v vinogradu povzročil Jakob Žnidarič.
- 1790. leta Moritz von Pister piše, da je Michael Plentl njegovemu podložniku Juriju Schuteyu neupravičeno vzel 3 »štirke« vina. Zahteva, da ga vrne in pripelje v Paničevo klet v Mali Vinski Vrh.
- 1790. leta oskrbnik piše gospodarju imenja Josephu von Stadlu, naj mu sporoči, koliko vina naj da učitelju Johannu Schöffu (Šefu), ki je bil istočasno oskrbnikov pisar.
- 1803. leta Deželna vlada izda nalog, s katerim določa, da mora gosposčina pomagati vsem tistim, ki trpijo zaradi lakote, in odložiti njihova plačila za tri leta.

S tem prispevkom želim tudi popraviti nekatere napačne navedbe, ki se pojavljajo v strokovni literaturi.

Arhivistka Marija Hernja Masten v Vodniku po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva na Ptuj 1955–2008, ki ga je izdal leta 2009 ZAP, v opisu gradiva, ki se nanaša na Zemljiško imenje Veliki Kog povzema napačen podatek, zapisan v Leksikonu Dravske banovine iz leta 1937, ki navaja: » Na Kogu št. 75 stoji nekdanji vinorodni dvorec ptujskega župana Ferdinanda Koflerja, danes last g. Janka Breznika, davčnega uradnika v pokoju. »

Gre za dve različni zgradbi, saj Koflerjeva in pozneje Breznikova hiša nima nobene povezave z vinogradniškim dvorcem Imenja Veliki Kog.

Koflerjeva vinogradniška zidanica stoji kakšen kilometer nižje od dvorca na Klumpi, v smeri proti jugu, na vinogradniškem slemenu Mali Kog.

Zapis v Leksikonu Dravske banovine je zavedel tudi mene, saj sem mu, kot neuki zgodovinar, slepo verjel in podatek povzel tudi v svoji knjigi (kroniki) o Kogu.

Ključne besede

Dominij, imenje Veliki Kog, zemljiška posest

Viri, literatura

- P. Blaznik: Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500, Maribor 1986, zv. I, str. 346.
- J. A. Janisch: Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark, Graz 1878, Bd. I, str. 676.
- C. Schmutz: Historisch Topografisches Lexicon von steiermark, Bd. II. str. 165–166;
- Gesamtinventar des Steirmärkischen Landesarchives, Graz 1959, str. 281.
- Leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 504.
- Tone Luskovič: Kog, krajepis in zgodovinpis, Pozoj, Velenje 2009, str. 31–32.
- ZAP, Arhivsko gradivo imenja Veliki Kog.
- ZAP, Po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva na Ptuju 1955–2008, Ptuj 2009, str. 356.

Ustni viri

- Ciril Rotar
- Milan Gašparič

Povzetek

V prispevku je obdelano gradivo, ki se nanaša na nekdanjo zemljiško posest – dominij Veliki Kog (Gült Gross Kaag). Gradivo, kljub določilom meddržavne pogodbe med Jugoslavijo in Avstrijo iz leta 1923, ni bilo vrnjeno v originalu, ampak so ga fotokopirali in kopije predali Pokrajinskemu arhivu v Mariboru, 5. in 6. februarja 1997.

V prispevku je na kratko predstavljena zgodovina zemljiškega Imenja Veliki Kog, ki je bilo ves čas v lasti avstrijskih veleposestnikov, viri, na osnovi katerih je mogoče nadaljnje raziskovanje te nekdanje zemljiške posesti in nekatere napačne navedbe, ki jih vsebuje strokovna literatura.